

कॉन्ट्रॅक्ट फार्मिंग कार्यक्रमा अंतर्गत आदरणीय भाऊंचे शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन

प्रसंग- कॉन्ट्रॅक्ट फॉर्मिंग कार्यक्रम अंतर्गत शेतकरी बांधवांचे घेतलेले शिबीर

दि. २९-०१-२०१०, स्थळ - जैन हिल्स, जळगाव

शिरसोली गावातील महिला, आई-बहिणी आणि मित्र मंडळींनो, इतक्या जवळ राहून आपण इतके दिवस लांब राहिलो, इतके दिवस आपण इथे येऊ शकला नाहीत, रोज जाता येता बघत असाल, इथे काहीतरी चालले आहे. तुमच्यापैकी ज्यांचे वय जास्त आहे त्यांच्यापैकी या टेकड्या वीस वीस वर्ष, पंचवीस पंचवीस वर्ष आणि काहींनी तर पन्नास वर्ष अशाच उघड्या नागड्या उभ्या आहेत. असं पाहिलेले आहे. मी इथे वीस बावीस वर्षापूर्वी आलो, त्यावेळी मीही त्यांना तसंच पाहिले होते आणि मला आठवते की, इथे ज्या वेळी मी ही टेकडी बघण्यासाठी आलो पहिल्यांदा त्यावेळी त्या दलालाने मला सांगितले होते की, पाच हजार पाचशे एकरामध्ये हे ५५ एकर जमीन इथे मिळेल. तर भाऊ, तुम्ही घेऊन टाका. रायसोनी वकीलांकडे गेले होते, आधी दुसऱ्यांकडे गेले होते, पण सगळ्या लोकांनी इथे आले पाहिले आणि नाही म्हटले. आणि नाही म्हणाले की, या टेकड्या वगैरे आपल्याला काही घ्यायच्याच नाहीत. इथे कोण शेती करणार आहे आणि काय होणार आहे? किती वर्ष लागतील वगैरे वगैरे. मी ज्यावेळी

आलो होतो, त्यावेळी जीप घेऊन आलो होतो. टेकडीवर चढायला वगैरे जीप शिवाय काही जमणार नाही. तेव्हा जीप वर चढू शकते का? असा प्रयत्न केला पण ते जमले नाही, मग दोन तीन दिवसांनी ट्रॅक्टर घेऊन आलो, असा विचार केला होता की, ट्रॅक्टर तरी चढेल! तेही चढवू शकलो नाही. तुम्हाला आश्चर्य वाटेल, की दोन माणसं पाई पाई चढली आणि त्यांनी पाहिलं. तशी काही झाड झुडपं जास्त नव्हतीच इथे गवतही उगवत नव्हतं, त्यामुळे झाडं झुडपंही उगवायचा प्रश्नच येत नाही. तेव्हा ट्रॅक्टर चढवून पाहिला तेही काही जमलं नाही. शेवटी मी तुमच्यासारख्याच एका खेड्यात जन्माला आल्यामुळे मला कल्पना होती, मी म्हटलं की, एक दोन गधडे घेऊन ये. कारण कोणत्याही टेकडीवर चढवायचे असेल, त्यांना फार चांगली अक्कल असते तो बरोबर वळणावळणाने चढतो आणि जरी त्याच्या अंगावर माल जरी टाकला असेल तरी. हे मी माझ्या जन्मगावी वाकोद येथे जे इथून ५० किलोमीटरवर आहे, तर तिथे कुंभार लोक माती आणायचे आणि ते माती आणण्यासाठी गाढवांचा उपयोग करायचे. तेव्हा मी आपल्या या टेकडीवर गाढवांना चढवलं आणि त्यांना चढवल्यानंतर तो बरोबर हळूहळू असा चढला आणि त्याच्या मागोमाग आम्ही चढलो, की हा रस्ता बरोबर आहे. एवढ्या कठीण परिस्थितीमध्ये या टेकड्या आम्ही बघितल्या आणि आज तुम्ही त्याचे स्वरूप पाहिले आहे. हे करत असतांना फक्त चार हृदय विकाराचे झटके मला आलेले आहेत. खूप कठोर परिश्रम करावे लागले आहेत. पाणीही नव्हते, पाण्यासाठी विहीरी खोदल्या वगैरे वगैरे खूप मोठा इतिहास आहे तो. परंतु तुमच्यापैकी जे कामाला आलेले असतील, त्यांनी पाहिलेही असेल, की विकास कसा झाला आहे.

दुसरे असे की, आपण एवढ्या जवळ असूनही एवढ्या लांब राहिलो. याचे मला खरंच आश्चर्य वाटते, मी नेहमी माझ्या माणसांना सांगत होतो, अरे शिरसोली, मोहाडी ही सगळी आसपासची जी गावं आहेत, या गावांनाच आपण आधी त्यांना सांगायला पाहिजे की, तुम्ही हे सर्व लावा. कारण त्यात दोन फायदे आहेत. एक तर तुम्हाला जिथे माल पोहोचता करायचा असेल, तर तुम्हाला विशेष खर्च नाही, मला उचलून आणायचा असेल, तरी मला विशेष खर्च लागणार नाही. म्हणजे जे पैसे आज समजा मला पुण्याहून म्हणा, कोल्हापूरहून म्हणा किंवा सांगलीहून माल आणायचा आहे, रावेर येथून आणायचा, धुळ्याहून आणायचा, नंदूरबारहून आणायचा आहे, कुतूनही आणायचा असला तरी मला त्याचे भाडे हे लागणारच आहे. आणि एक तर तुमच्या घरातून जाऊ

द्या किंवा माझ्या घरातून जाऊ द्या कोणाच्या तरी घरातून जाऊन ते ट्रकवाल्याला मिळणार आहे. ते सर्व वाचते, तुमचे म्हणा की, माझे म्हणा वाचते एवढे मात्र नक्की. समजा, तुम्हाला काही अडचण असेल, तर लगेच तुम्ही इथे येऊ शकता आणि विचारू शकता आणि अशी अशी अडचण आली आहे काय करायचे? ताबडतोबीने कोणीही माणूस येऊन बघू शकतो. येथील सर्व तंत्रज्ञ आहेत, डॉक्टर्स आहेत. ते सर्व त्यांना तिथे जर तुमच्याकडे पोहोचायचे असेल, तर त्याही ताबडतोब पोहोचू शकतात, समजा आपल्याकडे परदेशी पाहूणे येत असतात. त्यांना शेतकऱ्याच्या शेताची पाहणी करायची असते त्यावेळी त्यांना आम्हाला जर आणायचे असेल, तर तेही आम्हाला चांगले पडते. जवळच्या जवळ आम्हाला ही शेतं बघता येतात. एवढं सगळं असतांना आपण इतके दिवस इतके लांब का राहिलो? हा प्रश्न मला नेहमीच पडत होता. परंतु यावेळी यांनी मनावर घेतले आणि त्यांनी तो प्रश्न सोडवला याबद्दल मला खूप आनंद आहे आणि विशेषकरून मला दुसऱ्या गोष्टीचा आनंद आहे की, आत्तापर्यंत आम्ही आमच्या जैन इरिगेशनमध्ये जे लोकं सहकारी म्हणून काम करीत होते त्यांना आणि त्यांच्या कुटुंबाला बोलवत होते. परंतु ज्यांच्याकडून आपण शेती करून घेतो किंवा माल खरेदी करतो आणि त्यांना कंत्राट पद्धतीने प्रवृत्त करतो अशा लोकांना मी आत्तापर्यंत कंपनी दाखवण्यासाठी म्हणून बोलावलेले नाही, हे तुम्हाला पहिल्यांदाच बोलावलेले आहे आणि हा सन्मान तुम्हाला पहिल्यांदा मिळाल्याबद्दल आमच्या लोकांचेही तसे अभिनंदन करतो, तसं तुम्हालाही मी शुभेच्छा देतो की, तुम्ही पहिल्यांदाच कंपनीमध्ये आलेत. कंपनीमध्ये तुम्ही आल्यामुळे तुम्हाला बऱ्याचशा गोष्टींचा खुलासा झालाच असेल. तुम्ही स्वतः बघितलेलेच असेल आणि त्यामध्ये आपल्याला बराचसा पुढचे भविष्याचे दृष्टीने बरंच काही काम करता येईल.

मित्रांनो, मला असे वाटते की, एकूण दोन्ही शिरसोली मिळून क्षेत्र किती आहे? पस्तीसशे एकर समजा असेल, त्यामध्ये पाणी ज्याला उपलब्ध आहे असं माझ्या मते १५०० ते २००० एकर शेत उपलब्ध असेल. त्यापेक्षा जास्त नसेल, एवढ्या प्रमाणात जर क्षेत्र इथे उपलब्ध असेल, तर आम्ही आज आंध्र प्रदेशातून म्हणजे ८०० किलोमीटरहून आंबे आणतो आणि ते आंबे इथून मग इतर देशात म्हणजे परदेशात पाठवतो. आपण सर्वांनी हा विचार करायचा आहे, आम्हाला आंध्रप्रदेशमधून आंबा इथे आणायला आवडतो थोडे, उलट ते अवघड आहे, ते आणण्यासाठी दोन रुपये भाडेही जाते, ते दोन रुपये मी तुम्हाला द्यायला तयार आहे. त्याचे कारण तुम्हाला ते दोन रुपये तुमच्या पदरात

पडले तरी ते माझ्या कामाला तरी येणार आहेत. घरच्या घरी, ते काम जमण्यासारखं आहे. सर्वात महत्वाचे म्हणजे, तिथून इथे जे फळ येते ते येता येताच मार्गामध्ये एवढे जवळजवळ बत्तीस तास लागून जातात. त्या दरम्यान फळं खराब होतात आणि त्यातील गुणवत्ता असते ती कमी होते, म्हणजे कंपनीलाही पुष्कळ फायदे आहेत तुम्ही इथे शेती करण्यात आणि तुम्हाला तर आहेच आहेत, यात काही वाद नाही. तेव्हा आपण या गोष्टीकडे त्या दृष्टीकोनातून बघा.

तिसरी गोष्ट अशी आहे की, तुमची लहान शिरसोली आणि मोठी शिरसोली आहे, मोठ्या शिरसोलीमध्ये राजकारण जास्त आहे आणि लहान शिरसोलीमध्ये राजकारण फारच कमी आहे. तर जिथे राजकारण कमी आहे तिथे विकासाची कामे लवकर करता येतात, घडवून आणता येतात, कारण तिथे एकमेकांचे पाय दुसरे कोणीच ओढत नाही. कोणी राष्ट्रवादीचा आहे, कोणी बीजेपीचा आहे, हा शिवसेनेचा आहे, म्हणजे एकाने काम केले तर त्याला क्रेडीट जाईल, मग तो दुसरा कसंही करून त्याला ओढायचा प्रयत्न करतो, असे हे सर्वच खेड्यांमध्ये आहे आणि आता हे घराघरांमध्येही झाले आहे. एक भाऊ इकडे तर दुसरा भाऊ तिकडे.

आम्ही या सर्व गोष्टींचा अनुभव आमच्या वाकोदमध्ये घेतला आणि आम्ही गेली पाच वर्षे एकमताने निवडणुका घेतल्या, कारण तिथे निवडणूक तर घ्यावीच लागते, कारण तो कायदा आहे. पण एकमताने घेतली. कारण जेवढे लोक उभे केले ते सर्व ग्रामसेवकांनीच पास केले त्यानंतर दुसऱ्यांनी कोणी फॉर्मच भरला नाही. त्यामुळे पुन्हा निवडणूकच झाली नाही. काही धूळ उडाली नाही, गुलाल उडाला नाही, पैसे कोणाचे खर्च झाले नाही, कोणी कोणाला नावं ठेवले नाही, कोणी कोणाला दारू पाजली नाही आणि सर्व कसे व्यवस्थित झाले. आता आम्ही त्या गावात एक गाव एक गणपती या पद्धतीने तिथे एकच गणपती केला, त्यामुळे सर्वांचे पैसे वाचले. आज जर तुम्ही वाकोदला गेलात, तर तुम्हाला तिथे रस्ते, पिण्याचे पाणी, गटारी, सौरदिवे, शाळा, कुस्तीची शाळा, आंगणवाडी, जिल्हा परिषदची शाळा, दवाखाना, प्राथमिक आरोग्य केंद्र आणि बाजाराचे ओटे त्यासाठी लागणारी स्वच्छता अशी अनेक कामे झालेली आहेत. त्याचा पाच वर्षांचा आढावा मी एका पुस्तकाच्या स्वरूपातही आता जाहीर करतो आहे.

मला असे सांगायचे आहे की, अशी कामे, दोन्ही शिरसोलीमध्ये करायची माझी इच्छा आहे. ती ज्या पद्धतीने झाली त्या पद्धतीने कदाचित नाही होणार. त्याचे कारण

असे आहे की, ते माझे जन्मगांव होतं. आता ही माझी कर्मभूमि आहे, ती जन्मभूमि होती, पहिला जन्म जन्मभूमिचा लागतो. आधी आईचा, वडिलांचा नंबर आधी, त्यांचे उपकार आधी फेडायचे असतात. त्यानंतर जन्मभूमिचे उपकार फेडायचे असतात. त्यानंतर कर्मभूमिचे उपकार फेडायचे असतात. तर कर्मभूमिमध्ये शिरसोलीचा नंबर आहे. कारण शिरसोलीमध्ये आपला बराचसा भाग येतो. परंतु शेतीच्या दृष्टीने जवळपास सगळाच भाग शिरसोली आणि मोहाडी या शिवारात मोडतो म्हणून तुम्हाला तशी अपेक्षा करायला काहीच हरकत नाही की, कंपनी याचा फार जवळून सहानुभूतिपूर्वक विचार करेल, की तुमचा विकास, खेड्याचा विकास कशा चांगल्या पद्धतीने करता येईल, परंतु त्यामध्ये राजकारण नको, त्यात कोणत्याही प्रकारची भानगड नको, बळाचा वापर नको, शिवीगाळ नको, दारू नको, जुगार नको आणि सट्टाबेटींग नको अशा कठीण अशा प्रकारे अडचणी आहेत आणि त्या तुम्हाला स्विकारार्य असतील आणि तुम्हाला त्या आज नाही पण उद्या दोन वर्षात आम्ही हे सर्व करूत. तर मग कंपनी पुढे येईल नाही, तर आम्ही तुम्हाला हे सर्व करून द्यायचे आणि केल्यानंतर तुम्ही संध्याकाळी दारू पिऊन घरी यायचे आणि घरातल्या बाई माणसांना मारायचे आणि अशा पद्धतीने उद्योग करायचे किंवा दुसऱ्याच्या दारावर जाऊन शिव्या द्यायच्या. वगैरे हे सर्व उद्योग मी माझ्या लहानपणी माझ्या खेड्यात पाहिलेले आहेत आणि अजूनही खेडी काही बदलली असे मला वाटत नाही. ज्यांना पाणी नाही मिळत, नाला असेल, तर नाल्यावर आपण व्यवस्था करू शकतो. ज्यांच्याजवळ वीज नाही. त्याचीही आपण व्यवस्था करू शकतो. आपण तिथे सौर ऊर्जा देऊ शकतो. जर आपण सर्वांनी ठरवलं, तर खूप मोठी कामं आपण या दोन्ही गावात करू शकतो. तर असे करण्याचे माझे मानस आहे. हे सुद्धा मी आपल्याला सांगू इच्छितो. आपल्याला याचा विश्वास वाटावा की, असे होऊ शकते.

तसेच जलसंधारणाचा कार्यक्रम आपण राबवू शकतो, तसेच तुम्हाला इथे एक सोय आहे कलेक्टर साहेब, सी.ओ. साहेब, जिल्हा परिषदचे पदाधिकारी केव्हाही तुम्हाला येऊन भेटू शकतील. काहीच नाही झाले शक्य तरी ते एखाद्या रविवारी येतील आणि एक फेरफटका मारून जातील. सगळं होईल, पण आम्ही तिथे काही पथ्य पाळले.

मी कधीच बळाचा वापर करणार नाही असे मी त्यांना सांगितले होते, मी पोलीस आणणार नाही, मी कोणत्याही प्रकारे शासनाचा, माझ्या पदाचा माझ्या पैशांचा दुरुपयोग करून तुमची कोणतीही भानगड मिटविण्याचा मी प्रयत्न करणार नाही. कधी एस. पी. ला सांग, कधी एस. पी. साहेबांना साग, वगैरे वगैरे असे करून तुमच्यावर कोणत्याही

प्रकारचे दडपण आणणार नाही. ही आमच्यावर काही पथ्य आहेत, आम्ही ती पाळतो देखील. तुम्ही सामोपचाराने हे सर्व घडवून आणायला पाहिजे असे ते आहे. तेव्हा हळूहळू तुम्हालाही हे करावेसे वाटेल.

तेव्हा तुमच्यापैकी पाच-दहा लोक वाटल्यास वाकोदला जाऊन बघून या हे सर्व. तिथले सर्व प्रश्न सोडवले नाही. परंतु शिक्षणाचा प्रश्न फार मोठ्या प्रमाणावर संपवला, म्हणजे ज्यावेळी पाच वर्षापूर्वी तिथे गेलो, १५ ऑगस्टला त्यावेळी तिथले दहावेचे निकाल १२ टक्के होते, आणि बारावीचे ११ टक्के होते. ती सरासरी आता ९२ आणि ९६ अशी झालेली आहे. फक्त एकच मुलगा नापास झाला आहे. म्हणून तेवढी ती सरासरी कमी झाली आहे. तर अशा पद्धतीने तिथे फार प्रगती झाली . ज्यावेळी मी तिथे गेलो, तेव्हा फक्त एक मुलगा डी.एड. ला गेला होता आणि बी. एड ला गेला होता. यावर्षी १८ मुलं गेलीत आणि संबंध जिल्ह्यामध्ये सर्वात जास्त जर गेली असतील, तर ते वाकोदच्या शाळेतून पाठवली गेली. एवढी उत्तम प्रगती शिक्षणात करू शकलो. कारण शिक्षणात कोणत्याही प्रकारचे राजकारण आलंच नाही. मी तुम्हाला सांगतो की, ज्यावेळी रस्ते करायचे होते, तिथेही राजकारण येते. म्हणजे समजा हा एक रस्ता आहे, हा रस्ता सरळ झालाच पाहिजे, आता तुमच्यापैकी कोणी पुढारी असेल, त्याने नेमके दोन फुट रस्त्याचे खाल्लेले असतात. सर्वसाधारण माणूस असे करतच नाही. तो आपल्या पद्धतीने वागतो. आणि समजा त्याने काही चुकीचे वागला असेल, तर तो आटपायलाही तयार असतो. पण हा पुढारी असल्यामुळे काही जमूच देत नाही.

मग त्याची जी काही दोन फुट ओटा पुढे आलेला असेल, तो काही कापायला तयार नसतो, आणि तो असतो शिवसेनेचा समजा, तर हा त्या वार्डातला नेता असतो, तो असतो काँग्रेसचा मग तो त्याला त्या कामाचे क्रेडीट मिळेल म्हणून हा रस्ताच होऊ देत नाही. अहो, रस्त्यावर पन्नास लोकं आहेत. त्या पन्नास लोकांचे भले होत आहे, तू एकटाच माणूस आहे. तुझ्यासाठी पन्नासाचं भलं थांबून राहिले आहे, तू असं कशाला करतो? हे त्याला समजायला माझ्या गावातसुद्धा तीन वर्षे लागून गेले अजून एक गल्ली बाकी आहे. मी गल्ली बोळंही केली. म्हणजे सहा-सहा फुटाचे आणि आठ-आठ फुटाचे रस्ते अगदी आता जिथे जायला जागा नाही, असं जिथे असेल, तिथे मी चार फुटाचा का होईना परंतु काँक्रीट करून टाकले. पावसामध्ये जिथे गारा होतो आणि रोगराई होऊ नये यासाठी. असे अनेक अनुभव आमच्या जमेला आहे. ते सर्व जमा करून तुमच्या गावातही अशा प्रकारचं काम करू इच्छितो. ही एक दुसरी आनंदाची बातमी तुम्हाला

घायची होती.

तिसरी गोष्ट की, तुमच्याकडे लावायला खरं म्हणजे खूप मोठा वाव आहे, माझ्या हिशोबाने तुमच्यापैकी बरीचशी मंडळी पानाची मळे लावत होती. म्हणजे शिरसोली पानमळ्यांमुळे ओळखले जात होते. म्हणजे बारी समाजाचे बरेच लोक तुमच्याकडे असले पाहिजे. तुमच्या अंगातच मुळ चांगली शेती कशी करावी हे आहे. पण हे सर्व जे विषय तुम्हाला मी सांगितले त्यामुळे आपल्या गावाचा विकास व्हावा तसा झालेला नाही. जळगावला एवढा जवळ असून फक्त तुमच्यापैकी बरेचशे लोक याची वाट पाहत आहेत की, शेताचे भाव केव्हा वाढतील जेणेकरून आपली शेती आपल्याला विकता येईल, मग आपण जैन इरिगेशन जर घेतलं बरोबर, आपल्याला आता पहायचं काम नाही. झाले, पाच -सहा लाख म्हणजे बसल्या ठिकाणी पैसे वाढतील याच्याकडे डोळे लावून आपण जर नुसते बघत राहीलो, तर त्याला काही अर्थ नाही, त्याने देशाचेही बरं नाही, आपलंही नाही. कोणाचं काम नाही, आपण ते करू नये आणि आपल्या शेतामध्ये जे काही होऊ शकत असेल. आंबे निदान तुमच्याकडे चार एकर शेती असेल, तर निदान तुम्ही एक एकर तरी फळबाग लावावी.

कारण येणारा जो काळ आहे. त्यामुळे पाण्याचे दुर्भिक्ष आणखी वाढणार आहे. तेव्हा ते पाणी कमीत कमी आणि चांगल्यात चांगल्या पद्धतीने वापरायला पाहिजे, आपली जी साधनं आहे पाणी वापरण्याची ती कमीत कमी पाणी वापरायला पाहिजे म्हणजे ठिबक म्हणा. याच्या पद्धतीने ती आपल्याला वापरता येतील असे बघितले पाहिजे आणि पिकंही अशी बघितली पाहिजे ज्यामध्ये पाणी कमी लागते. आणि या दोन्ही गोष्टी तुम्हाला शक्य आहेत. आपल्या तिकडे एक बंधाराही होतो आहे पन्नालयाच्या जवळ. वेळ आली तर तिथूनही काही पाईप लाईनची व्यवस्थाही काही करता येईल. आपल्याला शिरसोलीला पाणीही आणता येईल किंवा गिरणा नदीचं काही खरं नाही. गिरणा आता बंद होणार आहे, आणखी काही व्यवस्था होते का हे आम्ही बघणार आहे. त्याचाही काहीतरी आपण हिशोब बसवू शकू पण मुळात प्रश्न असा आहे की, तुमची तयारी पाहिजे. त्यातल्या त्यात महिला वर्ग फार मोठ्या प्रमाणात अजूनही खेड्यापाड्यातून अजूनही शेती त्याच करीत असतात. म्हणून मला तर एकवेळा असा विचार पडला होता, की पुरुषांच्या ऐवजी फक्त महिलांनाच बोलवा, कारण हे पुरुष लोक तर फक्त दारू प्यायचे काम नाही तर राजकारणाचे काम नाही तर कार्यकर्त्यांचे काम, नाहीतर ओट्यावर बसून गप्पा मारायचे काम एवढंच काम करतात, बाकी काही

करतच नाही. हा जवळजवळ माझा अनुभव आहे. म्हणजे सर्वांना ते लागू आहे असे मी म्हणत नाही. पण जवळपास तशी परिस्थिती आहे. तेव्हा मी त्याला मुद्दाम सांगितले होते, की आणतांना महिलांना बरोबर आणा. निदान ते आता तेवढ्याला तरी नाही म्हणणार नाही आणि तेही एकवेळा तरी तिथून बाहेर पडतील आणि पाहतील की, जग कुठे आहे आणि आपण सर्व आल्याबद्दल खरोखरच मला त्याबद्दल आनंद आहे तसेच पहिलीच तुमची ट्रीप असल्यामुळे मुद्दाम तब्येत थोडी कमी-जास्त असतांनाही मी यायचे ठरविले आणि हजर झालो.

त्यानंतर अजून एक गोष्ट तुमच्या निदर्शनास आणून द्यायची आहे की, कंपनी यापुढे आत्तापर्यंत गेली १० वर्षे झाली. कांद्याचे भाव जे आम्ही निर्धारित भाव आहेत किंवा कमीत-कमी भाव आहेत ते ३-०० रुपये ठेवले होते. पण आजच्या तुमच्या सगळ्यांच्या आनंदाच्या प्रसंगी मला ते तीन रुपयांऐवजी या वर्षापासून ते आम्ही साडे तीन रुपये करणार आहोत. तुमच्यामुळे सगळ्यांचा फायदा झाला असे म्हणा आणि विशेषकरून महिलांमुळे हा सगळ्यांचा फायदा झाला आहे असे म्हणा, कारण तुम्हाला आता वाटायला लागले आहे की, आता काहीतरी केलं पाहिजे. तर आपण आता असेही करू की, शंभर रुपयांनी सिडचे भाव कमी करू आणि किलोच्या मागे आठ आणे तुमच्या कांद्याचे भाव वाढवू. म्हणजे दोन गोष्टी होतील, एकतर सिड तुम्हाला कमी भावात मिळेल, कारण सिड तुम्हाला इथूनच घ्यावे लागते. सिडच्याही किंमती आम्ही वाढवल्या नाहीत. परंतु आणखी यावेळा सिडचे भाव कमी करूत आणि त्याचबरोबर कांद्याचे ही भाव तीनच्या ऐवजी साडे तीन करू आणि आजपर्यंत मार्केटमध्ये जे आहे, साधारणतः भाव सहा सात रुपये वगैरे असेच राहतील. तेव्हा तो जर सव्वा रुपया झाला मार्केटमध्ये तरी तुम्हाला साडे तीन रुपये मिळतील आणि समजा मार्केटमध्ये साडे पाचच असले तरी आम्ही तुम्हाला साधारणतः चार असले तर चार रुपये पाच रुपये अशा पद्धतीने देतोच आहे. मार्केटचे भाव देतोच, म्हणजेच तुमचा दोन्ही प्रकारे फायदा आहे. जर कमी झाले तरी तुम्हाला एवढे मिळतील आणि जास्त झाले तर जे जास्तीचे आहेत तेही तुम्हाला मिळतातच आहे. म्हणजे तुम्हाला जे कमिशन वगैरे घ्यावे लागते, ते आम्ही खरं तर कापतो. म्हणजे खर्च वजा जाता जे काही तुमच्या पदरी पडतील, तशा पद्धतीने ते भाव ठरतात, कंपनीमध्ये पैशांचा तर काही प्रश्नच नाही. तुम्हाला ठरल्याप्रमाणे पैसे केव्हाही मिळतील. तुम्हाला कर्जाची आवश्यकता असेल, पिकासाठी तर त्याचीही व्यवस्था करू, आपल्याकडे बँक आहे, तिथून तुम्हाला कर्जही मिळेल. पण सर्वसाधारणपणे ठिबक

सिंचना शिवाय कांदाही लावायला घायचा नाही या विचाराशी जवळपास आम्ही पक्के झालो, कारण आमचा अनुभव असा आहे की, जर थोडा फार पाऊस पडला किंवा अनेक दुसऱ्या अडचणी येतात, त्या जर आल्या, तर ज्यांनी हा कांदा लावलेला आहे आणि ठिबकवर कांदा लावलेला आहे की, ती माणसं तरतात. त्या शेतकऱ्यांचे उत्पन्न चांगले येते. इतरांचे येत नाही आणि बिना ठिबकचा आणि ठिबकच्या कांद्यामध्ये नाही तरी जवळजवळ २० टक्क्यांचा फरक पडतो. अशा प्रकारे पंचवीस ते सव्वीस टक्क्यांचा फरक उत्पादनामध्ये आहे. त्यामुळे ठिबक जर तुमच्याजवळ असेल, तर काहीच हरकत नाही. दुसऱ्या कोणत्या कंपनीचाही असेल, तरी हरकत नाही. परंतु ठिबकवर कांदा घ्यायला पाहिजे किंवा दुसरी कोणतीही पिके तुम्हाला घ्यायची असेल, आंबा किंवा पेरू, केळी घ्यायची असतील, त्यासाठी सुद्धा आपण कर्जाची व्यवस्था करू शकतो आणि तुम्हाला थेट कमीत कमी दरामध्ये बँकेमधून तुम्हाला कर्ज मिळू शकेल, त्यात कंपनीचा फायदा तोटा काही नसतो. पण कंपनी केवळ सेवा म्हणून तुम्हाला देईल. तरी तुम्ही जरूर या सर्व गोष्टींचा विचार करा. साकल्याने विचार करा आणि त्या पद्धतीने आपल्याला कसे पुढे आणता येईल याचा विचार करा.

आम्ही यावर्षी तुमच्याही शेतीमधील एक माती परिक्षणाचा असा एक नमूना केला आहे, जी काही शेती आहे, त्यात आपल्याला नेमकं एका शेतीचे समजा चार-पाच प्लॉट केले, अर्ध्या अर्ध्या एकराचे प्लॉट केले तर त्या प्रत्येक प्लॉटमध्ये आपलं नत्र किती आहे? किंवा पोटॅश किती आहे किंवा सुपर फॉस्फेट किती आहे किंवा कमी आहे की जास्त आहे. याचा अभ्यास केला जातो आणि तो अभ्यास करून तुम्हाला तो रिपोर्ट दिला जातो आणि त्याप्रमाणे जेवढं शक्य असेल, तेवढं खत जर पाहिजे असेल, कारण आजकाल खतंही तेवढ्या प्रमाणात मिळत नाही. कारण गुरं-ढोरं कमी झाली. त्यामुळे चांगले खत मिळत नाही, जे मिळते त्यात मातीच असते, अनेक अडचणी आहेत. पण कंपनी जे आज इथे कारखाने चालवते त्यामधून काही खतं आम्ही निर्माण करतो. आजच्या परिस्थितीत ते सर्व खत आम्हालाच पुरत नाही. परंतु येत्या काही काळामध्ये ते खत तुम्हाला माफक दरामध्ये उपलब्ध करून देऊ. कंपनीच्या प्रमाणपत्रासह तुम्हाला ते खत मिळू शकेल आणि युरोगॅप किंवा जे जैन गॅप नावाचं एक आपले स्टॅन्डर्ड आहे त्याप्रमाणे जर तुम्ही तुमची शेती केली, तर तुम्हाला त्यातूनही दोन पैसे जास्त मिळतील आणि पुढे जाऊन आम्हाला जर जागतिक या संस्थांकडून काही पैसे तुम्हाला तुमच्यासाठी मिळवून देता आले, तर तुमच्या पिकाचा विमा कसा उतरावयाचा आणि तुमच्यावर

कोणतीही नैसर्गिक आपत्ती जर आली, तर ती आपत्ती सुद्धा कशी दूर करता येईल किंवा मात करता येईल? याचाही विचार आता कंपनी करते आहे, त्याचाही फायदा तुम्ही उचलू शकाल, मला असे वाटते की, दोन्ही शिरसोली मिळून तुम्ही यांना जैन शेती हेच करून टाका. दुसरे काही करायची गरजच नाही. त्यापेक्षा तुम्हाला जास्त पैसा कशातही मिळणार नाही. कारण तुम्हाला जास्त पैसा कसा मिळवून घ्यायचा, एवढ्यासाठीच या कंपनीचा जन्म आहे, ही कंपनी दुसरे काही कामच करत नाही. एवढेच काम करते. दुसरे लोक अनेक गोष्टींचे उत्पादन घेतात.

इतर कंपन्यांपैकी काही टि.व्ही. बनवतात, कोणी साबन बनवते, शॅम्पू बनवतात, अचाट पैसा मिळवतात, पण आपण शेती व्यवसायाला धरूनच आपले जीवन आखलेलं आहे, तेव्हा त्या सर्व गोष्टींचा विचार करून तुम्ही सर्वांनी यापुढे जास्तीत-जास्त ज्या योजना आहेत कंपनीच्या त्या सर्व समजून घ्याव्यात आणि त्याप्रमाणे ते सर्व आखावं आणि करावे अशी माझी मनापासून आपल्याला विनंती आहे. आपण सर्व आलात आणि मला तुमच्याशी जो संवाद साधता आला, याबद्दल आनंद आहे. तुमच्यापैकी काही लोकं म्हणा, एक दोन प्रश्न विचारायचे असतील, तर त्याचे उत्तर देईल (प्रचंड टाळ्या...) ज्यांना प्रश्न विचारायचे असतील, त्यांनी आता विचारावे.

प्रश्न - आमच्या शिरोसालीमध्ये पाण्याचा प्रश्न हा अत्यंत जिक्रीचा झाला आहे, जर अशा परिस्थितीत आपण आपल्या परीने गावाला कुठल्या तरी नदीजोड प्रकल्प झाला आणि त्यातून पाणी आणता आले तर, त्याचं भाग्य आपल्याला लाभेल, अशी आमच्या दोन्ही गावांची कळकळीची विनंती आहे.

भाऊ - अहो, तुमच्या सदिच्छेनेच मी आत्तापर्यंत जगतो आहे यात काही वादच नाही. नाही, तरी मला आत्तापर्यंत पाच हृदय विकाराचे झटके येऊन गेले. असो. आपण जो म्हणता तसा प्रयत्न जरूर करता येईल. पहिली गोष्ट तुमच्याकडे जे नाले असतील, त्या नाल्यांवर बांध टाकून आपण पाणी अडवू आणि ते तिथल्या तिथल्या लोकांनी जर, त्यांच्या विहिरी असल्या आणि विहिरी खोदून घेतल्या तर त्यांनाही पाणी मिळेल आणि आपल्याला नदी कोणत्या जवळ आहेत. एक झारी तर आहे, इथेच आता नवीन नवीन आली आहे. वाघूरचं पाणी तर आता जळगावला येणारच आहे तुम्हाला आणि काय परिस्थिती आहे, याबद्दल सविस्तर विचार करून, संबंधीत इरिगेशनच्या पदाधिकाऱ्यांशी चर्चा करून बघू या काय करता येईल. पण प्रश्न असा आहे की, हा सर्व विकास जर करून सर्व पैसा जर दारुतच जाणार असेल, तर कशासाठी करायचं, हा प्रश्न आहे.

गांवकरी - दारुतच जर जात असतं, तर आमच्या महिला, माय बहिणी आहेत, इतक्या आतुरतेनं आलेल्या आहेत, कारण की, गेल्या दोन-तीन वर्षांपासून आमच्या मागे सतत चालु होतं की, तुम्ही एकटेच जातात, आम्ही नुसतं बघतो, जळगावला जाता येता, परंतु कंपनी काय आहे ती, आम्हाला एकवेळा तरी दाखवा, हे जे प्रश्न आहेत, आमचे देसर्डा साहेब, श्रीराम पाटील साहेब.

भाऊ -नाही, ठीक आहे ना! आज तुम्ही सर्वजन येथे आलात, तुम्ही सर्व याठिकाणी आलात. मी आजपर्यंत तुम्हाला पाच-सहा विषय मांडलेत. मी या सर्व विषयांबद्दल अत्यंत गंभीररित्या विचार केलेला आहे. असं काही नुसतं बोलायचं म्हणून बोलत नाही. मी काही राजकारणी नाही, मी कधीच तुमचं मत मागायला येणार नाही, हे लक्षात ठेवा. दुसरे असे की, कोणाला मत द्या हेही तुम्हाला सांगणार नाही. मला तुमच्याकडून काहीही नको आहे. तुमचा विकास, तुमचे स्वावलंबन, तुमचं भलं या तीन विषयांच्या व्यतिरिक्त माझ्याकडे कोणताही विषय नाही. कंपनी तर आता जागतिक झाली आहे. म्हणजे कंपनीच्या या देशामध्ये आता बारा कारखाने आहेत आणि देशाच्या बाहेर अमेरिकेत आणि बाहेर पंधरा कारखाने आहेत, कंपनी इथे जेवढा माल विकते, त्याच्या जवळपास १/३ अंश माल बाहेर विकते आणि हळूहळू हे प्रमाण वाढवून अर्धा माल बाहेर आणि अर्धा माल इथे विकेल. म्हणजे कंपनीचं सोडा, त्याचे जे काही व्हायचे आहे ते बरंच होतं आहे. तुमच्या सर्वांच्या सदिच्छा आहेत. परंतु एक गोष्ट पक्की आहे की, कंपनीचं भलं होतं आहे आणि तुमचं होत नाही याचं शक्य मला आहे आणि यासाठी तुमची मदत हवी आहे. म्हणजे फक्त तुम्ही समजून घ्या. विश्वास टाका.

गांवकरी - आमच्या तुमच्यावर पूर्ण विश्वास आहेच भाऊ.

भाऊ - तुम्हीही आमच्यावर विश्वास टाका आणि आमचा विश्वास प्राप्त करा आणि आम्हाला तुमच्यावर विश्वास टाकू द्या. त्यात ज्या अडचणी येतील त्या आपण बसून सोडवू. हा निसर्ग आहे, त्यात काहीच अडचण नाही. शेती हा निसर्गाचाच विषय आहे. मी हजार गोष्टी तुम्हाला सांगितल्या आणि तुम्ही दोन हजार पक्क्या केल्या. तरी ते बरोबर जमून येईल असं काही समजू नका. त्याच्या मनात आलं तर तीन मिनीटाच्या आत तुमची सगळी बाग लम्बी होते. आंब्याला आलेला बहार एवढा असतो. एवढा असतो आणि एक झुळूक आली समजा, तर त्यातला अर्धा बहार खाली पडून जातो. काय होत नाही हेच विचारूच नका आणि माझे सगळे पांढरे झाले आहेत ते याच्यातच

झालेले आहे. त्यामुळे तुम्ही मला नवीन काहीच सांगू शकत नाही की, नवीन काय होत नाही. परंतु असा एकही प्रश्न नाही, जो तुमची सदिच्छा असेल आणि माझ्या नियत मध्ये नसेल, तर तो सुटेल. माझी नियत कशी काय खराब होणार आहे? आम्ही हजारो कोटी रुपयांचा व्यवहार करणारे माणसं आणि ज्यांना समाजासाठीच राहिलेलं जीवन समर्पित करायचे आहे असं ठरवून जे कोणी कामं करत आहेत, त्यांच्यासारख्या व्यक्तींच्या नियतीमध्ये फरक पडण्याचा काय प्रश्न आहे? काहीच कारण नाही. जास्त पैसे कमावण्यासाठी करायचं असेल, तर सांगा आणि जर जास्ती कमवण्यासाठी जरी असेल, तर तेही तुमच्यासाठीच आहेत हेही गृहीत धरा त्याचे कारण असे आहे की, ते याच कामासाठी तो पैसा खर्च करायचा आहे.

कंपनी दरवर्षी सर्वसाधारणपणे दहा कोटी रुपये या कामावर खर्च करणार आहे. मग त्यासाठी संबंध देश आहे, संबंध प्रांत आहे. सगळ्या ठिकाणी करायचं आहे. यावर्षी आम्ही आता पाच गावांना सिलेक्ट केले आहे. पाच गावांपैकी शिरसोली एक आहे. दोन्ही शिरसोल्या आहेत. एक मोहाडी आहे, टाकरखेडा आणि बांभोरी आहे. एवढी गावं आहेत कारण ती आम्हाला जवळची आहेत. म्हणजे असं की, स्वतःचं कुटुंब सांभाळलं नाही आणि म्हणजे सगळं जग सांभाळलं अरे काय उपयोग आहे? अरे कुटुंब सांभाळलं ना! म्हणजे याचा अर्थ मी इथे असून, जर तुमचं काही चांगलं करू शकलो नाही आणि मी सगळ्या जगाचे चांगले केले तरी उपयोग काय? मला त्याचा उपयोग वाटत नाही. घरचा आहेर म्हणतात ना! तर मला हे मुळ करायचंच आहे. त्यामुळे आमच्या नियतीत काही फरक पडण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही. त्याचे कारण आहे की, ज्याला द्यायचं आहे, त्याला काही फरक पडत नाही. परंतु जे द्यायचे आहे ते एका शिस्तीने द्यायचे आहे. काही कारणासाठी म्हणा की, प्रयोजनासाठी द्यायचे आहे. काही उद्देशासाठी द्यायचं आहे, फुकट द्यायचं आहे. कारण फुकट काही ते मिळालेले नाही आम्हाला. हे पाच-सहा हृदय विकार आले आणि त्यानंतर ही सर्व निर्मिती झाली. हे लक्षात घ्या, फुकट कोणालाच काही मिळत नाही. तेव्हा आज जर अशी परिस्थिती आहे की मुलगा रडायला लागल्याशिवाय आईसुद्धा दूध पाजत नाही. कारण तिला फिकीर असते की, आपलं पुढे काय होईल? म्हणून ती पाजत नाही. फुकट कोणालाच मिळत नाही. परंतु आपण दोघांचेही एकमेकांना सहकार्य, दोघांचीही सद्भावना आणि परस्परांवरील विश्वास हे जर संपादन करू शकलो, तर काहीही अशक्य नाही. काहीही या शब्दावर माझा जास्त जोर आहे, याला अधोरेखीत करून ठेवा. तुम्हाला सगळं शक्य होतं आहे आणि यासाठी

पद्मालयावरुन एक पाईप लाईन टाकून पाणी आणायचं काम पडलं तरी मी शिरसोली गावापर्यंत पाणी घेऊन येईल. म्हणजे दुसरं काहीच जमलं नाही. (टाळ्या...) समजा तर आपण तेही करू.

परंतु मूळ प्रश्न एवढाच आहे की, आपण जर या सर्वांमध्ये राजकारण आणले की, त्यात अडचणी निर्माण होतात. माझं तर काहीच बिघडत नाही, मला तर कामं करायचीच असतात, मला काहीही घेणं देणं नाही, कोण्याही राजकारणी पुरुषाशी. माझे सगळेच मित्र आहेत. जैन हिल्सवर कोण आलं नाही, याची एक यादी द्या. बीजेपी चे लोक येऊन गेले, शिवसेनेचे येऊन गेले, काँग्रेसचे लोकं येऊन गेले, राष्ट्रवादी चे पुढारी येऊन गेले. आम्ही सर्वांचेच स्वागत करतो. आम्ही स्वतःहून कोणालाही बोलवायला जात नाही किंवा कोणाला सांगायला जात नाही, कोणाच्या पाया पडायला जात नाही, की तुम्ही माझ्याकडे या. आल्यानंतर आम्ही सर्वांचेच स्वागत करतो. बोलवायचेच असेल, तर आम्ही त्यांना मान सन्मानाचे बोलावतो. परंतु आम्ही त्यांच्याकडे असे लोटांगण घालून त्यांना या ब्या, नाही तर आमचे काय होईल. असं काही म्हणत नाही. कारण आमचे एवढे भव्य दिव्य राष्ट्र उभे राहिले आहे त्यांच्याशिवाय उभं राहिले आहे. हे आपल्या स्वतःच्या कष्टावर उभे राहिलेले आहे. त्यामुळे त्यांचा आपल्याला आधार घ्यायची गरज राहिलेली नाही. मिळाला तर चांगलं आहे. तरी आपण या सर्व गोष्टींकडे लक्ष द्या आणि तसं ठरवलं. तर बरं.

महिला वक्ती - आम्ही देसर्डा साहेबांना सांगितले की, काहीही करा, पण आमच्या शेतकऱ्यांना फॅमेली सहीत घेऊन चला. ज्याप्रमाणे शेतकऱ्याचं शेतीत उत्पन्न होईल, त्याप्रमाणे आपण सुद्धा करायला पाहिजे अशी इच्छा सर्वांच्या मनात निर्माण होईल, असंही आम्हाला वाटते. तसंच तुम्ही आम्हाला सर्वांना आज बोलावलं, दोन शब्द चांगले मार्गदर्शन केले की शेती कशी करावी? परंतु तुम्ही तुमच्या कुटुंबात कोणताही स्वार्थ न साधता, कसं चालवलं, तुम्हाला तुमच्या आयुष्यात कांताबाईंनी कशी मदत केली अशीच जर प्रत्येक महिलेने प्रत्येक पुरुषाला मदत केली, तर प्रत्येक घरात जर अशीच स्थिती झाली, न दारु पिता, न स्वार्थ साधता, न राजकारण करता, असे झाले तर प्रत्येकाचा संसार खूपच चांगला चालेल अशी माझी इच्छा आहे. तरी भाऊंनी जे आज आम्हाला मार्गदर्शन केलं त्याबद्दल आम्ही शिरसोलीवासीय आभारी आहोत. परत आता भाऊ बोलले कांद्याचं की, तीन रुपये भाव होता, आता आम्ही साडे तीन रुपये भाव देऊ पण मार्केटच्या दृष्टीने शेतकऱ्यांनी बघून जर समजा उद्या बाजारात कांद्याचा भाव

पंधरा रुपये असला तर तुम्ही चौदा किंवा बारा रुपये दिला तर बरं होईल.

भाऊ - मार्केटला जर १५ असेल, तर तुम्हाला चौदा मिळेल. परंतु तुम्हाला चौदाच्या खाली नाही देणार. परंतु मुळ प्रश्न असा आहे की, कांदा किती खरेदी करू हा आहे. त्याचे कारण असे आहे की, मला तो कांदा पुढे विकायचा आहे आणि जर घेणारा मला देणार नसेल, तो भाव तर मी घेऊनही काय करणार आहे? हा प्रश्न आहे. म्हणजे आपला एकटा देश नाही, की तो जगात कांदा पिकवतो. असे अनेक देश आहेत की, जे कांदा पिकवतात. आपल्याकडे कांद्याचा तुटवडा असल्यामुळे आपल्याकडिल भाव वाढले. पण त्यांचेकडे जर जास्त कांदा पिकला, तर तिथले भाव वाढत नाहीत, म्हणून मला ते भाव मिळत नाहीत. म्हणून मी ते अव्याच्या सव्या भाव देऊन जर कांदा खरेदी केला आणि पुढे विकला नाही गेला, तर कारखाना बंद होईल. तेही करता येत नाही. म्हणून आपल्याला बाजारात जे भाव असतील, त्यापेक्षा सर्वसाधारणपणे रुपया कमी सोडला, तर तुम्हाला नक्की तेवढा मिळेल. मार्केटचा रेट मिळेल आणि जर तुमच्या कांद्याचा भाव कमी झाला, तीन रुपये झाला, अडीच रुपये झाला, तरी तुम्हाला साडे तीन मिळेल आणि हा साडे तीनचा जो दर आहे. तो दर आणखी पुढे वाढवायची गरज पडली आणि मी जर तो परदेशातील ग्राहकाला देईल. कारण हा सर्व माल परदेशात जातो, तर त्या परदेशी ग्राहकाला ते परवडेल आणि त्याच्याकडून ते पैसे मी जास्त घेऊन तुम्हाला द्यायचे असतील तर ते करण्याची माझी इच्छाच आहे. कारण तो माणूस इथून एवढा पैसा घेऊन गेला आहे देशातून की, त्याची काहीतरी आपण वसूली करावी असं माझ्या मनात आहे आणि ती वसूली करण्यासाठीच हा कारखाना सुरू केला आहे की, निदान या मार्गाने तरी आपण इथून पैसे परत आणू. जे इकडे येऊन घेऊन गेले, इंग्रज लोक. तर तेवढ्यासाठी तुम्ही निश्चित रहा की, कसंही करून आम्ही करणारच आहोत.

महिला वक्ती - महागाईच्या मानाने आणि मजुरी वाढल्याच्या मानाने, तुम्ही जो कांद्याचा भाव जाहीर केलेला आहे. तो चांगलाच आहे. पण आता या ताईनी सांगितलं त्याप्रमाणे तुम्ही मंजूर कराल?

भाऊ - तुमच्या मनात आणखी एक चांगला विषय लक्षात राहिला पाहिजे की, ज्या दिवशी मी योजना लोकांसमोर ठेवली त्यावेळी सरासरी दर एकरी उत्पन्न कांद्याचं, साडे सहा ते सात टन होतं आणि आज सरासरी कांद्याचे उत्पन्न एकरी दहा ते साडे टन

आहे. तुमचे भाव वाढलेले जरी नसले, तरी तुमच्या उत्पादनामध्ये फरक पडला आहे. तुमचं उत्पादन वाढलं आहे. तेव्हा तुम्हाला तीन रुपयांच्या हिशोबानेपूर्वी जर एकवीस हजार रुपये मिळत होते. तर आता तुम्हाला ३५,०००/ रुपये मिळताहेत. म्हणजे, मुळात प्रश्न एकवीस चे पस्तीस झाले हे सत्य आहे. तेव्हा ते भाव वाढीमुळे झाले किंवा उत्पन्न वाढीमुळे झाले. आमचा भर उत्पन्न वाढीकडे आहे किंवा उत्पन्न वाढीकडे का आहे? आणि त्यासाठी काय करावं लागतं. मी अकरा वर्ष झाले हिमाचल प्रदेशमध्ये कांघाचं बी उगवतो आहे आणि तिथून नवीन जात आणून त्याची आई इथली आहे. त्याचे वडिल तिथले आहेत आणि दोघांचा संगम करून, आपण नवीन जात या देशाला प्रथमच दिली आणि त्या जातीचे हे उत्पन्न आहे. तुम्ही कोणताही दुसरा कांदा लावला, तर तुम्हाला हे उत्पन्न मिळूच शकणार नाही. म्हणजे पांढरा कांदा तुम्हाला दुसरीकडे मिळू शकणार नाही. आपण आताही लावतोच, बघतो सगळं. तसं होऊ शकत नाही. तेव्हा आम्हाला खूप पैसा या संशोधनामध्ये टाकावा लागतो. या सर्व दुसऱ्या कामांमध्ये टाकावा लागतो. नवीन-नवीन संशोधन करणे क्रमःप्राप्तच असते. त्याप्रमाणे आम्ही ते करतच असतो. कितीतरी प्रयोग आम्ही असे ठिकठिकाणी राबवत असतो आणि ते सर्व प्रयोग केवळ एवढ्यासाठी आहेत आणि तुमचं उत्पन्न कसं वाढेल. त्यामुळे एकाच गोष्टीची काळजी करू नका, की भाव वाढले पाहिजे, याची फिकिर जास्त करा की, उत्पादन वाढले पाहिजे. भाव जरी हे राहिले आणि उत्पन्न वाढले, तर आपल्याला जेवढा फायदा होतो. तो कितीतरी पट जास्त आहे. जो भावाने नाही होऊ शकत. आठ आण्याने तुम्हाला काय उत्पादन मिळणार आहे? जेवढं तुम्हाला मिळणार आहे त्याच्या ऐवजी जर एक टन तुमचा कांदा जास्त आला, तर ते जास्तीच आहे ना! आठ आण्याचे तुम्हाला दोन हजार रुपये जास्त मिळणार आहे. पण एक एकरमध्ये एक टन कांदा जास्त आला तर तुम्हाला साडे तीन हजार जास्त मिळणार आहे. याचा हिशोब जोडा आणि आत्तापर्यंत आपण साडे सहा वरून साडे दहा पर्यंत गेलो. हे लक्षात घ्या. तर उत्पन्न आणि गुणवत्ता या दोन गोष्टींची काळजी तुम्हाला वाहिली पाहिजे आम्ही ती वाहतोच आणि म्हणूनच हा प्रोग्राम बारा वर्ष झाले. हा अगदी यशस्वी चाललेला आहे आणि आता आम्ही असा प्रयत्न करतो आहोत की, शेतकऱ्यांचा जास्त फायदा व्हावा यासाठी जास्तीत जास्त जवळ जर आपल्याला ते कांदे उगवता आले, तर आपल्याला जर केळी उगवता आली किंवा आंबा उगवता आला, तर आपण तो करावा. जेणेकरून दोघांचा त्यात फायदा आहे. तेव्हा तुम्ही त्यादृष्टीनेच विचार करा.

तुम्ही भाव किती ठरवायचा हे आमच्यावर सोपवा. तुम्हाला कमी भाव दिल्याने मी श्रीमंत होणार आहे असा गैरसमज माझा नाही. त्यासाठी तुम्हाला हा प्रयत्न करावाच लागेल की, आपलं उत्पादन कसं वाढेल? तुमचं उत्पादन वाढल्याने तुम्हाला नवीन सृष्टी प्राप्त होईल की माझ्या शेतात मी पंधरा टन घेतलेले आहे आणि ही दृष्टी जर तुम्हाला प्राप्त झाली, तर इतर कामांमध्येसुद्धा तुम्हाला ती कामा येईल. तेव्हां कोणीतरी असं म्हटलं आहे, की एखाद्याला भूक लागली तर, त्याला मासे देऊ नका. त्याला जाळं घ्या. जेणेकरून मासा जर असला तर एकच दिवस खाऊन पोट भरून घेईल. पण जर जाळं दिलं, तर तो आयुष्यभर तो मासे आणून तो खाऊ शकेल. माझे मत असे आहे की, मी तुमचे केवळ आठ आणे वाढवले याचा आनंद तेवढा नाही. एवढं जर तुम्ही तुमचे उत्पन्न दोन टनानं वाढवलं तर त्याचा आनंद मला आहे आणि तो तुम्हालाही व्हावा, फक्त हा थोडासा व्यवहार समजून घ्या.

आपल्याला जे असे वाटत असते ना! की, जो व्यापारी आहे किंवा जो कारखानदार आहे, तो आपल्याला लुटायला बसला आहे आणि आपल्याला जेवढे पैसे कमी देईल तेवढे त्याचे जास्त होणार आहे, असं होत नाही. तुम्ही जर सुखी राहिलात, तुम्हाला जर जास्त उत्पन्न आलं, तरच कारखाना चालणार आहे. कारखान्यामध्ये परत कोण आहे? शिरसोलीमध्ये माझे जवळ जवळ आठशे लोक आहेत. जैन हिल आणि व्हॅली मध्ये मिळून जवळ-जवळ आठशे लोक इथे काम करतात. कोणाची पोरंबाळं आहेत ती? त्यांचं तर नक्कीच बरं होत होतं. त्यांचे पगार निश्चितच चांगले निघतात. त्यांची शाळा, त्यांचे शिक्षण, त्यांची घरं-दारं या सर्वांची फिकीर कंपनी करणार आहे आणि ती करतच राहिल. त्याच बरोबर जर तुमच्या शेतीचीही जबाबदारी जर आमच्याकडे दिली तर आपल्या दोघांची भागीदारी ही अत्यंत महत्त्वाची ठरेल. केवळ तुम्ही दर आणि भाव यासाठी तुम्हाला सांगायची गरजही पडणार नाही. त्याच्या आधीच होईल, परंतु खरा मार्ग हा आहे की, उत्पादनवाढ झाली पाहिजे हा मार्ग आहे. दरवाढ झाली पाहिजे हा मार्ग नाही. उत्पादन वाढ हाच आमचा खास उद्देश आहे. पण त्याच बरोबर अधून मधून दरही —

(ऑडिओ फाईल मध्येच संपली)